

IZVEŠTAJ O POŠTOVANJU VERSKIH SLOBODA U SVETU ZA 2018. GODINU – SRBIJA

Završni pregled

Ustav Republike Srbije jemči slobodu veroispovesti, kao i pravo na promenu vere, zabranjuje uspostavljanje državne religije, garantuje jednakost svim verskim grupama i zabranjuje podsticanje verske mržnje. Pojedine verske zajednice i nevladine organizacije kritikuju vlasti zbog posebnih povlastica koje uživa sedam verskih zajednica koje se smatraju „tradicionalnim“, i izražavaju nezadovoljstvo zbog procesa registracije, bez koga verske zajednice ostaju bez imovinskih prava, poreskih olakšica i svojstva pravnog lica. Četiri verske zajednice podnele su zahteve za registraciju ili su njihove molbe bile razmatrane u toku godine, tek vlasti su odobrile dva zahteva, Budističkoj verskoj zajednici Nićiren-Daišonin iz Beograda i Hrišćanskoj zajednici „Logos“ iz Srbije. U martu je Vlada Srbije imenovala predsednika odbora koji će voditi računa o primeni zakona o otklanjanju posledica oduzimanja imovine žrtvama Holokausta koje nemaju živih zakonskih naslednika, čime je odboru omogućeno da započne sa radom. Tokom godine vlasti su vratile verskim grupama 1 151,4 hektara (2 845 jutara) zemelje i 1 618 kvadratnih metara (17 416 kvadratnih stopa) kancelarijskog i stambenog prostora oduzetog od 1945.

Jehovini svedoci su prijavili dva fizička napada na svoje vernike i u dva slučaja verbalne pretnje smrću, i tvrde da tužilaštvo nije adekvatno reagovalo na te incidente. Protestantske zajednice navode da se ih se često proglašava „sektom“, što je reč koja ima vrlo negativnu konotaciju u srpskom jeziku. Iz jedne protestantske zajednice navode da njihovi vernici ponekad kriju svoju versku pripadnost iz straha od diskriminacije. Mnoge manje ili netradicionalne verske zajednice izveštavaju o tome da su njihovi pripadnici izloženi blažim javnim predrasudama i diskriminaciji, ali ne navode konkretne primere. Vernici jedne baptističke zajednice tvrde da se na konzervativnim televizijskim stanicama emituju dokumentarci posvećeni verskim sadržajima u kojima se kritički govori o protestantskim grupama, ali ne navode konkretan primer. U pojedinim knjižarama mogu se naći antisemitske knjige, a pripadnici jevrejske zajednice navode incident u kome su u jednom javnom beogradskom parku ispisani nacistički grafiti.

Predstavnici Američke ambasade su se zalagali kod vlasti da država nastavi da vraća imovinu žrtvama Holokausta koje nemaju živih zakonskih naslednika i pažljivo su pratili planove za izgradnju memorijalnog kompleksa na Starom sajmištu gde se u Drugom svetskom ratu nalazio koncentraiconi logor. Ambasador se sreo sa direktorom Agencije za restituciju kako bi izrazio podršku radu ove službe, koja radi na vraćanju imovine žrtvama Holokausta koje nemaju živih zakonskih naslednika. Službenici Američke ambasade sastajali su se sa lokalnim i državnim zvaničnicima kako bi pomogli proces restitucije i zalagali su se za postavljenje predsednika odbora koji treba da vrši nadzor nad primenom zakona o otklanjanju posledica oduzimanja imovine žrtvama Holokausta koje nemaju živih zakonskih naslednika. Predstavnici Ambasade nastavili su da se sastaju sa predstvincima širokog kruga verskih zajednica kako bi razgovarali o problemima verskih sloboda i tolerancije, saradnji za vlastima, interakciji između tradicionalnih i netradicionalnih verskih zajednica i vraćanju oduzete imovine. U maju je u Ambasadi održan iftar na koji su došli predstavnici obe islamske verske zajednice, koji se inače retko sastaju, i tom prilikom je pružena podrška njihovoj saradnji i prevazilaženju dugotrajne podele. Službenik Ambasade obišao je u januaru i februaru niz verskih objekata u Beogradu, ističući podršku

Sjedinjenih Američkih Država verskoj toleranciji na društvenim mrežama. U decembru je u Ambasadi organizovan međuverski razgovor koji je bio prilika za povezivanje dvadeset verskih poglavara i drugih zvanica. Jedan govornik je rekao da je to prvi događaj u poslednjih bezmalo dvadeset godina na kome su se okupili pripadnici tako širokog kruga verskih zajednica.

Prvi deo: Verska pripadnost stanovništva

Prema procenama Vlade Sjedinjenih Američkih Država u Srbiji živi 7,1 milion stanovnika (procena je iz jula 2018). Prema Popisu 2011. blizu 85 posto stanovništva čine pravoslavni hrišćani, 5 posto katolici, 3 posto sunitski muslimani i 1 posto protestanti. Preostalih 6 posto su Jevreji, budisti, pripadnici Međunarodnog društva svesnosti Krišne, pripadnici drugih verskih zajednica, agnostiци, ateisti i oni koji se nisu izjasnili u pogledu svoje verske pripadnosti. Najveći broj građana koji se deklarišu kao pravoslavni hrišćani pripadnici su Srpske pravoslavne crkve, iako ta kategorija nije posebno izdvojena u Popisu. Pripadnici Makedonske, Crnogorske i Rumunske pravoslavne crkve mogu biti uvršteni ili u grupu „pravoslavnih hrišćana“ ili među „druge hrišćane“, koji čine preostalih 6 posto stanovnika, u zavisnosti od toga kako se izjasne.

Katolici su pre svega Mađari i Hrvati, koji žive u Vojvodini. Muslimani su Bošnjaci (sloveni islamske veroispovesti) na jugozapadu u Sandžaku, Albanci na jugu i Romi kojih ima u čitavoj zemlji.

Drugi deo: Odnos vlasti prema verskim slobodama

Pravni okvir

Ustav Republike Srbije jemči građanima slobodu veroispovesti, kao i pravo na promenu vere. U njemu se navodi da svako ima slobodu da učestvuje u bogosluženju bilo pojedinačno bilo u zajednici sa drugima, bilo javno bilo privatno, ali da niko ne može biti prisiljen da se izjasni o svojoj veroispovesti. Takođe se navodi da se sloboda veroispovesti ili verskog uverenja može podvrgnuti ograničenjima samo kada je neophodno zaštititi živote i zdravlje ljudi, moralne vrednosti demokratskog društva, slobodu i prava zagarantovane Ustavom, javni red i mir, ili u cilju sprečavanja širenja verske, nacionalne i rasne mržnje. Ustav takođe zabranjuje uspostavljanje državne religije, garantuje jednakost svim verskim zajednicama i nalaže razdvajanje crkve i države. Ustav dozvoljava crkvama i verskim zajednicama da same organizuju svoj unutrašnji poredak, obavljaju verske obrede javno, osnivaju i vode u skladu sa zakonom verske škole i socijalne i dobrotvorne ustanove. Ustavom se zabranjuje diskriminacija po osnovu verske pripadnosti i podsticanje verske mržnje, vlasti se pozivaju da podržavaju versku raznolikost i toleranciju, a verskim izbeglicama se jemči pravo na azil, koji će se odobravati u skladu sa zakonski propisanim procedurama.

Zakon zabranjuje podsticanje verski motivisane diskriminacije, mržnje ili nasilja protiv pojedinaca i grupa, a u zavisnosti od vrste dela zaprečena kazna se kreće od jedne do deset godina zatvora.

Zakon predviđa poseban tretman za sedam verskih zajednica koje je država definisala kao „tradicionalne“. Reč je o Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Rimokatoličkoj crkvi, Slovačkoj evangeličkoj crkvi a.v. u Srbiji, Reformatskoj hrišćanskoj crkvi u Srbiji, Evangeličkoj Hrišćanskoj

crkvi a.v. u Srbiji, Islamskoj zajednici i Jevrejskoj zajednici. Prema zakonu islam se smatra tradicionalnom verom, a islamska zajednica se podelila na Islamsku zajednicu *Srbije* (kurziv dodat) sa sedištem u Beogradu i Islamsku zajednicu *u Srbiji* (kurziv dodat) sa sedištem u Novom Pazaru. Obe zajednice su zvanično registrovane i mogu uglavnom normalno da deluju. Nijedna, međutim, nema apsolutni autoritet u stvarima koje se tiču celokupne islamske zajednice. „Crkva“ je izraz koji se koristi za hrišćanske verske zajednice dok se izraz „verska zajednica“ odnosi i na neke hrišćanske grupe i na neke hrišćanske entitete.

Sedam tradicionalnih verskih zajednica priznatih zakonom automatski je upisano u Registar crkava i verskih zajednica. Pored njih, država u tradicionalne, i to isključivo u Vojvodini, ubraja i Eparhiju Rumunske pravoslavne crkve Dakija Feliks sa sedištem u Rumuniji i administrativnim sedištem u Vršcu u Vojvodini. Prema zakonu sedam tradicionalnih verskih zajednica, ali ne i ostale koje su registrovane, mogu biti oslobođene poreskih obaveza i imati pravo da obavljaju delatnost verske službe u vojsci.

U Srbiji su registrovane ukupno dvadeset dve „netradicionalne“ verske zajednice: Hrišćanska adventistička crkva, Evangelička metodistička crkva, Crkva Isusa Hrista svetaca poslednjih dana u Srbiji, Evanđeoska Crkva u Srbiji, Crkva Hristova ljubav u Srbiji, Hristova duhovna crkva u Srbiji, Savez Hrišćanskih Baptističkih crkava u Srbiji, Hrišćanska Nazarenska verska zajednica u Srbiji (povezana sa Apostolskom hrišćanskom crkvom [Nazareni]), Crkva Božja u Srbiji, Protestantska Hrišćanska zajednica u Srbiji, Hristova Crkva braće u Republici Srbiji, Slobodna crkva Beograd, Jehovini svedoci – Hrišćanska verska zajednica, Zavetna crkva Sion, Unija reformnog pokreta adventista sedmog dana, Protestantska evanđeoska crkva „Duhovni centar“, Hristova Jevanđeoska Crkva, Slovački savez baptističkih crkava u Srbiji, Savez baptističkih crkava u Srbiji, Harizmatska zajednica vere u Srbiji, a tokom godine su dodate i Budistička verska zajednica Nićiren-Daišonin i Hrišćanska zajednica „Logos“ iz Srbije. Pojedine organizacije su zapravo krovne grupe koje okupljaju više zasebnih crkava, ponekad i donekle različite afilijacije.

Verske zajednice nemaju zakonsku obavezu da se registruju, ali ukoliko nisu registrovane tretiraju se kao neformalne grupe i ostaju bez pravnih povlastica na koje imaju prava registrovane zajednice. Samo registrovane verske zajednice mogu da grade nove bogomolje, da poseduju imovinu, da se prijave za restituciju imovine, da dobijaju sredstva od države za svoje aktivnosti. Registracija je takođe nužna da bi verska grupa mogla da otvorи račun u banci i zaposli radnike. Sveštenici registrovanih zajednica imaju pravo na zdravstveno i penzijsko osiguranje. Prema zvaničnim izvorima, samo sedamnaest registrovanih zajednica koristi ove povlastice. Zakon registrovane zajednice oslobođa obaveze plaćanja administrativnih taksi i podnošenja godišnjih finansijskih izveštaja.

Za registraciju verske zajednice potrebno je priložiti sledeće: imena, lične identifikacione brojeve, kopije identifikacionih dokumenata overene kod notara i potpise barem stotinu članova; statut i prikaz verskog učenja, verskih obreda, verskih ciljeva i osnovnih aktivnosti; podatke o stalnim izvorima prihoda. Zakon zabranjuje registraciju verskim zajednicama koje u svom nazivu sadrže deo naziva već registrovane organizacije. Ministarstvo pravde i dalje vodi Registar crkava i verskih zajednica i rešava zahteve za registraciju. Ukoliko Ministarstvo odbije zahtev za registraciju verske zajednice, njeni predstavnici se mogu žaliti na tu odluku sudu.

Prema Ustavu, Ustavni sud može zabraniti rad verskoj zajednici ako ona svojim delatnostima ugrožava pravo na život ili pravo na zdravlje, prava dece, pravo na lični i porodični integritet, javnu bezbednost i red, ili ako izaziva i podstiče versku, nacionalnu ili rasnu netrpeljivost. Ustavni sud takođe može da zabrani rad udruženja koje podstiče versku mržnju.

Uprava za saradnju s crkvama i verskim zajednicama pri Ministarstvu pravde rešava sva pitanja u vezi sa saradnjom između države i crkava i verskih zajedница. U ovo spada i pružanje pomoći nacionalnim manjinama u zaštiti verskih tradicija koje čine deo njihovog kulturnog i etničkog identiteta, saradnja države i eparhija Srpske pravoslavne crkve u dijaspori, podrška verskom obrazovanju i podrška zaštiti pravnog statusa crkava i verskih zajedница. Kancelarija za ljudska i manjinska prava Republike Srbije, koja se bavi izradom javnih politika i nadgledanjem statusa manjina, takođe vodi računa o pojedinim verskim pitanjima.

Zakon priznaje samo registrovanim verskim zajednicama zahteve za vraćanje crkvene imovine oduzete 1945. godine ili kasnije Zakon omogućava pojedinačna potraživanja imovine oduzete žrtvama Holokausta u Drugom svetskom ratu, ali verske zajednice ne mogu tražiti vraćanje imovine konfiskovane pre 1945. Registrovane verske zajednice kojima su imovina i zadužbine oduzeti posle Drugog svetskog rata mogu se prijaviti za restituciju.

U skladu sa Terezinskom deklaracijom o imovini oduzetoj u vreme Holokausta, zakon otklanja posledice oduzimanja imovine Jevreja bez živih pravnih naslednika i one za koju nije podnet zahtev za vraćanje, čime je omogućeno da Jevrejska zajednica podnosi zahteve za vraćanje imovine koja potпадa pod ovu kategoriju, ali i da budući potražioci naknadno zatraže ostvarenje svog prava. Zakon kao „imovinu bez naslednika“ definiše svaku imovinu za čije vraćanje nije podnet zahtev u skladu sa zakonom. Jevrejska zajednica mora podneti dokaz o tome da je prethodni vlasnik bio pripadnik Jevrejske zajednice, i da mu je imovina oduzeta za vreme Holokausta. Zakon je takođe predviđao da se Savezu jevrejskih opština iz republičkog budžeta narednih četvrt veka svake godine isplaćuje 950 hiljada evra (1.09 miliona dolara), i prva isplata je izvršena 2017. Zakon nalaže i imenovanje odbora za nadzor u kojem će se nalaziti predstavnici Jevrejske zajednice, Svetske jevrejske organizacije za restituciju i predstavnik vlade koji je istovremeno i predsednik Odbora koji će vršiti nadzor i praćenje upravljanja prihodima. Odbor je prevashodno odgovoran za reviziju godišnjih finansijskih isplata koje vlada daje Savezu jevrejskih opština. Vlada je imenovala predsednika odbora u martu, nakon što je prošlo više od godinu dana kako ovo nadzorno telo nije bilo uspostavljeno.

Prema Ustavu roditelji i pravni staratelji imaju pravo da obezbede svojoj deci versko obrazovanje u skladu sa sopstvenim verskim uverenjima. Zakon propisuje da se verska nastava održava u državnim školama, ali samo za pripadnike sedam tradicionalnih verskih zajedница. Učenici osnovnih i srednjih škola dužni su da pohađaju ili versku nastavu jedne od sedam tradicionalnih vera ili časove građanskog vaspitanja. Roditelji sami odlučuju koja je od te dve mogućnosti prikladnija za njihovo dete. Plan i program verske nastave razlikuje se na regionalnom nivou, u zavisnosti od broja vernika određene konfesije u toj zajednici. Obično je potrebno da postoji najmanje pet prijavljenih đaka da bi se ponudili verski časovi određene veroispovesti. Tamo gde u okviru jedne škole ne postoji minimalan broj prijavljene dece predstavnici Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja nastoje da okupe učenike na regionalnom nivou na zajedničkim časovima verske nastave. Komisija za versko obrazovanje imenuje učitelje veronauke na osnovu

spiska kvalifikovanih kandidata koje im dostavlja svaka verska zajednica. Komisiju čine predstavnici svih sedam tradicionalnih verskih grupa, Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama. U radu Komisije nisu učestvovali predstavnici Islamske zajednice u Srbiji. Oni su umesto toga predali listu svojih veroučitelja direktno ministarstvu prosvete na odobravanje. Predstavnici Islamske zajednice u Srbiji tvrde da o imenovanju njihovih veroučitelja u sandžačkim školama odlučuju lokalne vlasti a ne Ministrstvo prosvete. Islamska zajednica Srbije učestvovala je u radu komisije.

Ustav priznaje pravo na prigovor savesti zbog verskih uverenja. To znači da nijedna osoba nije dužna da, protivno svojoj veri ili ubedjenjima, ispunjava vojnu ili bilo koju drugu obavezu koja uključuje upotrebu oružja, ali lice koje se pozove na prigovor savesti prema zakonu može biti pozvano da ispuni vojnu obavezu bez obaveze da nosi oružje. Prema zakonu, svi mladići su dužni da se uvedu u vojnu evidenciju kada postanu punoletni, ali i dalje ne postoji obavezno služenje vojnog roka.

Prema Ustavu svaki nadležan sud može sprečiti širenje informacija koje podstiču versku mržnju, diskriminaciju, netrpeljivost ili nasilje.

Republika Srbija je članica Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Postupanje vlasti

Prema navodima Jehovnih svedoka, javno tužilaštvo nije na adekvatan način rešavalo fizičke napade na njihove članove i dva slučaja u kojima su njihovim vernicima upućivane pretnje smrću u toku godine, iako smatraju da je policija generalno preduzela odgovarajuće akcije.

Ministarstvo pravde odobrilo je u protekloj godini zahteve za upis u Državni registar dve verske grupe, i to su Hrišćanska zajednica „Logos“ u Srbiji koja je zahtev podnela u toku godine i budistička verska zajednica Nićiren-Daišonin koja je zahtev predala 2017. Upis u registar zajednice Nićiren-Daišonin je prvi slučaj da su vlasti dozvolile registraciju nehrišćanskoj verskoj grupi. Tri molbe su odbačene: jednu koju je u toku godine predala hrišćanska Verska zajednica „Golgota“ zbog nepotpune dokumentacije, i još dve koje su 2017. godine predale Starokatolička crkva Srbije i Epahija raško-prizrenska u egzilu. U toku je razmatranje zahteva koje su predali „Biblijski centar – Dobra vest“ i Theravada budistička zajednica u Srbiji.

Manjinske verske zajednice i dalje navode da je zakonsko razdvajanje takozvanih tradicionalnih i netradicionalnih verskih zajednica suštinski odraz pristrasnosti i u suprotnosti sa ustavno zajemčenom slobodom veroispovesti i ravnopravnim statusom verskih zajednica. Predstavnici jedne verske zajednice navode da postupak odlučivanja o molbama za različite pogodnosti i pomoć koju vlasti dodeljuju verskim zajednicama nije transparentan. Direktor Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama Milet Radojević kaže da se u Upravi fokusiraju na finansiranje tradicionalnih grupa jer one predstavljaju većinu populacije. Takođe navodi da ne postoje otvoreni pozivi za dodelu sredstava, već Uprava upućuje informacije o njihovoj dostupnosti direktno određenim verskim zajednicama. Pripadnici jedne protestantske crkve iz Niša navode da je proces podnošenja zahteva za penzijsko i zdravstveno osiguranje sveštenika previše komplikovan, i da su predstavnici vlasti dodali čitav spisak zahteva kako bi crkva dokazala svoj status, iako oni

pripadaju registrovanoj krovnoj organizaciji. Iz Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama navode da stipendije obezbeđuju samo članovima verskih zajednica koje imaju formalne prosvetne institucije univerzitskog nivoa u državi. Budući sveštenici iz manjih konfesija koji pohađaju seminare u inostranstvu nisu kandidati za ove stipendije.

Makedonska i Crnogorska pravoslavna crkva i dalje nisu upisane u Registar. Status se priznaje jedino Srpskoj pravoslavnoj crkvi, i stoga zvaničnici smatraju da je odobravanje rada svake druge pravoslavne crkve u zemlji na SPC. Srpska pravoslavna crkva i dalje ne priznaje autokefalnost Makedonskoj i Crnogorskoj pravoslavnoj crkvi, a predstavnici vlasti ostaju pri stavu da sekularna vlast ne treba da rešava nesuglasice između pravoslavnih crkava. Registrovana eparhija Rumunske pravoslavne crkve Dakija Feliks dejstvuje uz saglasnost Srpske pravoslavne crkve u Banatu, u pokrajini Vojvodini. Vlasti i predstavnici Srpske pravoslavne crkve zameraju Rumunskoj pravoslavnoj crkvi što je svoje delovanje proširila i izvan Vojvodine na istočni deo Srbije, gde iako nije zvanično priznata održava službe na rumunskom jeziku i menja postojećim objektima namenu, koristeći ih kao bogomolje.

Predstavnici Prve baptističke crkve Beograd nastavljaju da ulažu proteste zbog pravosnažnog zahteva da samo registrovane zajednice mogu dobiti status pravnog lica, i odbijaju da traže registraciju, pozivajući se na svoje dugo prisustvo u zemlji i pravni status koji su imali prema predašnjim zakonima. Predstavnici Crkve Krista Kralja navode da su prikupljanje potrebne dokumentacije i potpisi stotinu građana skup, dugotrajan i često nedostižan uslov za mnoge manje crkve i one čiji su članovi pre svega strani državljeni.

Jedna grupa tibetanskih budista navodi da je za potrebe registracije potrebno predati verske tekstove na proveru, što je budističkim grupama teško da ispune budući da koriste veliki broj tekstova u svojim obredima. Ista grupa je pre pozitivnog rešenja zahteva za upis zajednice Nićiren-Daišonin, tvrdila da u državi nijedna budistička grupa nije registrovana prema važećem zakonu već nekoliko godina, i pored napora nekoliko grupa da se upišu u Registar.

Predstavnici nekoliko zajednica, među njima Prva baptistička crkva Beograd, Protestantsko evanđeoska crkva, Anglikasna crkva, Crkva Krista Kralja i jedna grupa tibetanskih budista, navode da to što pojedine organizacije nisu registrovane ne utiče direktno na njihovo vršenje verske službe. Ipak, to im donosi druge poteškoće, u smislu da ih sprečava da potražuju oduzetu imovinu, otvore račun u banci, kupuju ili prodaju imovinu, dobijaju vize za verska putovanja i objavljaju literaturu. Predstavnici Prve baptističke crkve Beograd navode da im izostanak pravnog priznanja predstavlja vremenom sve veći teret jer im onemogućava različite aktivnosti.

Do kraja godine još nije bila razrešena žalba koju su predstavnici Hrišćanske baptističke crkve i Protestantsko evanđeoske crkve, koje i dalje odbijaju da se registruju prema postojećem zakonu, predali zajednički 2013. Evropskom sudu za ljudska prava, zbog narušavanja njihovih prava i sloboda zagarantovanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

U martu je Vlada Srbije imenovala predsednika odbora, koji treba da vodi računa o primeni zakona o otklanjanju posledica oduzimanja imovine žrtvama Holokausta koje nemaju živih zakonskih naslednika. Nakon imenovanja uspešno je ustanovljen odbor, koji je smesta počeo da kontroliše

način na koji se raspolaže sredstvima koje jevrejska zajednica dobija i kako se poštuju odredbe ovog zakona.

Barem jedan istraživač verske problematike i jedna evangelička grupa tvrde da je ustrojstvo verske nastave u državnim školama odraz diskriminacije netradicionalnih verskih zajednica. Oni takođe navode da držanje zasebne verske nastave onemogućava međuverski dijalog, ugrožava versku toleranciju i bazično razumevanje drugih zajednica.

Jehovini svedoci navode da za razliku od prethodnih godina nisu nailazili na pravne poteškoće prilikom javnog distribuiranja svoje verske literature i držanju propovedi od vrata do vrata.

Država je nastavila da vraća imovinu oduzimanu crkvama i verskim zajednicama od 1945. godine, i vratila je ukupno 1 073 hektara (2 651 jutro) poljoprivrednog zemljišta, 78 hektara (193 jutara) šume, 0,4 hektara (jedno jutro) građevinskog zemljišta, 185 kvadratnih metara (1 991 kvadratna stopa) stambenog prostora, i 1 433 kvadratna metra (15 425 kvadratne stope) poslovnog prostora Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Rimokatoličkoj crkvi, Rumunskoj pravoslavnoj crkvi, Evangeličkoj Hrišćanskoj crkvi, Grkokatoličkoj crkvi, Reformatskoj hrišćanskoj crkvi i Islamskoj zajednici. Predstavnici vlasti procenjuju da je od početka primene zakona 2006. vraćeno 56 posto imovine, 76 posto zemljišta i 36 posto zgrada, oduzetih crkvama i verskim zajednicama.

U skladu sa Zakonom o otklanjanju posledica oduzimanja imovine žrtvama Holokausta koje nemaju živih pravnih naslednika, država nastavlja da vraća imovinu oduzetu za vreme Drugog svetskog rata Jevrejskoj zajednici i pojedinačnim potražiocima. Ovaj zakon reguliše vraćanje lične imovine oduzete pripadnicima Jevrejske zajednice za vreme Holokausta, i ona se pre svega sastoji od stambenog i poslovnog prostora koji nemaju versku funkciju i poljoprivrednog zemljišta. Vlasti su prema ovom zakonu počele da obrađuju zahteve 2016. i dosad je vraćeno ukupno 7 180 kvadratnih metara (77 285 kvadratne stope) stambenog prostora i 625,24 hektara (1 545 jutara) zemlje, od čega su 625,19 hektara (4 724 jutra) obradivo zemljište i 442 kvadratna metra (4 758 kvadratne stope) neizgrađeno građevinsko zemljište.

U novembru je Agencija za restituciju vratila Islamskoj zajednici u Srbiji zgradu Islamske ustanove u Novom Pazaru. To je prva odluka o vraćanju imovine jednoj od islamskih zajednica. Prethodno su predstavnici obe zajednice, posmatrači Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju i lokalne političke vođe spekulisali da Agencija za restituciju ne rešava zahteve islamskih zajednica jer država ne želi da odlučuje o tome koja islamska grupa je „prava“. Iz obe islamske zajednice navode da su podneli zahteve za istu imovinu. Iz Agencije za restituciju navode da se obrađuju zahtevi obe zajednice i potvrđili su da je zgrada u Novom Pazaru prva imovina koja je vraćena jednoj islamskoj zajednici. Objašnjavajući razlog što ostali zahtevi nisu rešeni, iz Agencije navode da su zahtevi za vraćanje imovine, uopšteno gledano, slabo potkrepljeni i da je potrebno obraditi dodatnu dokumentaciju. Takođe navode da su već odbacili tri zahteva Islamske zajednice Srbije zbog toga što nedostaju tapije koje bi bile dokaz o pravu svojine.

Posle smrti Hatidže Mehmedović, predsednice Udruženja „Majke Srebrenice“, grupe koji zastupa preživele masakra u Srebrenici za vreme bosanskog rata, poslanica u Skupštini Srbije i članica Srpske radikalne stranke Vjerica Radeta objavila je tvit u kome na podsmešljiv način govori o pogibiji muža i sinova ove žene, koji su stradali 1995. zajedno sa još osam hiljada mladih i odraslih

Muslimana. Radeta je u svom tvitu nazvala članice ove grupe „biznismenke Srebrenice“ i pitala „Ko li će je sahraniti. Muž ili sinovi?“ Tvit je izazvao lavinu negativnih komentara od strane pripadnika nekih medija i funkcionera – među kojima su bili premijerka Ana Brnabić, potpredsednica Vlade i ministarka građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture Zorana Mihajlović, potpredsednik Vlade i ministar trgovine, turizma i telekomunikacija Rasim Ljajić. Pripadnici Srpske radikalne stranke branili su tvit koji je Radeta ubrzo izbrisala.

Viši sud u Beogradu odbio je 11. jula zahtev za rehabilitaciju Milana Nedića, premijera Srbije tokom Drugog svetskog rata, čoveka koji je bio na čelu kolaboracionističke vlade Nacionalnog spasa 1941-44, kada je devedeset posto Jevreja u zemlji ubijeno u Holokaustu. U sudske odluci stoji da je neosnovana pretpostavka da je Milan Nedić „lišen slobode bez sudske ili administrativne odluke kao žrtva progona iz političkih i ideoloških razloga“.

Komisija za izgradnju memorijalnog kompleksa na Starom sajmištu, mestu gde se u Drugom svetskom ratu nalazio logor, zasedala je redovno svakog meseca od januara do septembra. Iako je nastavila sa radom na nacrtu zakona o kompleksu iz 2017, komisija ga još nije završila, već je nastavila konsultacije sa predstvincima zainteresovanih zajednica i različitih ministarstava na nekoliko dorada i izmena. Vlada nije prenela brigu o komisiji sa nivoa Grada Beograda na predsednika države, kao što je najavljen 2017, zbog čega komisija radi bez jasnih smernica. Komisija se nije sastajala poslednja tri meseca godine na koju se izveštaj odnosi; predsednik komisije episkop Srpske pravoslavne crkve Jovan Ćulibrk navodi da bez jasnog mandata vlasti ili usvojenog zakona, komisija neće moći da napravi veći napredak.

Televizijski javni servis Srbije – RTS nastavlja da svakodnevno emituje *Verski kalendar*, desetominutnu emisiju o najvećim verskim praznicima koje slave monoteističke vere.

Srbija je članica Međunarodne alijanse za sećanje na Holokaust.

Treći deo: Odnos društva prema verskim slobodama

Vlasti ne vode evidenciju o verski motivisanim napadima, a izveštaji samih verskih organizacija su sporadični.

Jehovini svedoci su prijavili dva incidenta u kojima su fizički napadnuti njihovi članovi, koji su držali službu na otvorenom, i dve pretnje smrću.

U Beogradu je 31. marta nepoznati napadač udario pesnicom u glavu Jehovinog svedoka koji je vršio propoved od vrata do vrata. Jehovin svedok je naveo da je policija predala slučaj tužilaštvu, ali ni grupa ni sama žrtva nisu do kraja godine dobili nikakvo obaveštenje o statusu slučaja.

U Žitkovcu je 13. aprila nepoznati napadač udario po licu Jehovinog svedoka i prevrnuo njegov mobilni štand za prodaju knjiga. Policija je o ovome obavestila javno tužilaštvu, ali oni su odbili da pokrenu slučaj. Sve je ostalo na upozorenju koje je policija izrekla napadaču.

Jedan pripadnik Jehovinih svedoka prijavio je 2. marta policiji u Beogradu da mu je komšija već nekoliko puta pretio ubistvom zbog vere koju ispoveda. Policija je obavestila tužilaštvu o ovom

incidentu, i tužilaštvo je od žrtve zatražilo dodatnu izjavu. Do kraja godine, tužilaštvo nije ništa preduzelo u ovom slučaju.

U Šapcu je 17. juna nepoznata osoba iznela pretnje smrću Jehovinom svedoku. Prema navodima Jehovinog svedoka prekršajni sud u Šapcu odredio je počiniocu novčanu kaznu od 100 evra (110 dolara), ali odbio je da incident klasificuje kao verski motivisan.

Antisemitska literatura, kao što su *Protokoli sionskih mudraca* i dalje se može kupiti kod neovlašćenih prodavaca ili kao polovna literatura preko interneta, ali i naći objavljena na internet portalima. Desničarske grupe nastavljaju da drže veb stranice a pojedinci sobe za časkanje (mada su mnoge neaktivne) na kojima se otvoreno promovišu antisemitske ideje i literatura.

Aleksandra Đurić Milovanović, antropolog religije, navodi da društvo ne veruje protestantskim verskim zajednicama, posebno onim manjim evangelističkim, a većina stanovnika nema osnovna znanja o protestantskom učenju. Ona navodi da đaci u državnom školskom sistemu, zbog toga što uče samo o specifičnoj, tradicionalnoj veri, koju su odabrali, ne dobijaju nikakve informacije o drugim verskim zajednicama. Milovanovićevo i pripadnici protestantskih zajednica navode da se o njima često govori kao o „sektama“ što je reč koja u „srpskom jeziku ima vrlo snažnu negativnu konotaciju, povezanu sa tajnošću i mistifikovanim ritualima“. Sledbenici jedne protestantske zajednice naveli su da njihovi vernici ponekad prečutkuju svoju versku pripadnost u strahu od diskriminacije.

Mnoge manje ili netradicionalne verske zajednice navode da su njihovi vernici u blažoj meri izloženi javnim predrasudama i diskriminaciji, ali ne navode nikakve specifične primere. Jedna baptistička grupa navela je da se na konzervativnim televizijskim stanicama povremeno emituju verski orijentisani dokumentarni filmovi u kojima se kritički govori o protestantskim zajednicama, ali nije navela konkretne primere.

Jevrejska zajednica je prijavila da je na zidu Studentskog parka 20. septembra nacrtan pronacistički grafit.

Četvrti deo: Politika Vlade Sjedinjenih Država

Predstavnici Ambasade nastavili su da sarađuju sa Agencijom za restituciju i drugim predstavnicima vlasti oko primene Zakona o otklanjanju posledica oduzimanja imovine žrtvama Holokausta koje nemaju živih zakonskih naslednika. Na nekoliko zajedničkih sastanaka ambasador i ostali službenici ambasade pozivali su predstavnike vlasti da u skladu sa zakonom imenuju svog člana i predsednika nadzornog tela koje bi nadgledalo implementaciju zakona i pravilno raspolaanje finansijskim sredstvima od imovine žrtava Holokausta koje nemaju živih zakonskih naslednika, bez čega odbor nema mandat da počne sa radom.

U martu se ambasador susreo sa predsednikom Agencije za restituciju i na konferenciji za štampu zatražio od Vlade da nastavi da vraća imovinu žrtava Holokausta koje nemaju živih zakonskih naslednika.

Nakon izveštaja da pojedini lokalnim arhivima nisu bili ažurni u pružanju pomoći lokalnim jevrejskim zajednicama u pretraživanju dokumentacije za zahteve za restituciju prema Zakonu o otklanjanju posledica oduzimanja imovine žrtvama Holokausta koje nemaju živih zakonskih naslednika, predstavnici Ambasade posetili su lokalne arhive i založili se za njihovu bolju saradnju sa Jevrejskom zajednicom.

Predstavnici ambasade susreli su se na odvojenim sastancima sa predstavnicima Srpske pravoslavne crkve, Rumunske pravoslavne crkve, Rimokatoličke crkve, Islamske zajednice u Srbiji, Islamske zajednice Srbija, Reformatorske hrišćanske crkve, Jevrejske zajednice, Prve baptističke crkve Beograd, Jehovinih svedoka, Grupe tibetanskih budista, Evandeoskog udruženja studenata, Teološkog fakulteta, Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama, Crkve Krista Kralja, nevladine organizacije Centar9, naučnog časopisa Politikologija religije, urednicima portala Teologija.net, i pojedinačnim istraživačima religije kako bi diskutovali o stanju verskih sloboda i međuverskoj saradnji.

Predstavnici Ambasade nastavili su da učestvuju na regularnim sastancima i da prate rad komisije odgovorne za izgradnju memorijalnog kompleksa Staro sajmište na mestu gde se u Drugom svetskom ratu nalazio koncentracioni logor.

U maju je u Ambasadi održan iftar na kome su se zajedno našli predstavnici Islamske zajednice Srbije i Islamske zajednice u Srbiji. Predstavnici Ambasade ohrabrili su pripadnike ove dve grupe da sarađuju za vreme Ramazana kako bi prevazišli svoje dugotrajne podele.

Viši službenik Ambasade posetio je nekoliko objekata Srpske pravoslavne crkve, Rimokatoličke crkve i islamskih zajednica, naglašavajući podršku Sjedinjenih Država verskoj toleranciji i raznorodnosti i preko društvenih mreža Ambasade.

U decembru je u ambasadi održana međuverska panel diskusija i društveno umrežavanje na kome su se sastali predstavnici više od dvadeset verskih zajednica, uključujući pripadnike Srpske pravoslavne crkve, Rimokatoličke crkve, obe Islamske zajednice, Jevrejske zajednice, Slovačke evangelističke crkve, nekoliko manjih protestantskih denominacija, te predstavnici Univerziteta u Beogradu i Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama. Glavni govornik, predstavnik Srpske pravoslavne crkve, naveo je da je ovo prilika za bezmalo dvadeset godina da su se na jednom mestu okupili predstavnici tako širokog spektra verskih grupa kako bi razgovarali o međuverskoj saradnji. Predstavnici manjih denominacija naglasili su da je skup bio važna prilika da se povežu sa važnim predstavnicima verskih grupa i vlasti.